

ЛЮБИСТОК

ЛІТЕРАТУРА, МИСТЕЦТВО, ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Ч. 12 Торонто, 1978

diasporiana.org.ua

ISSN 0382-4667

**ЛЮБИСТОК — журнал
ЛІТЕРАТУРИ, МИСТЕЦТВА, ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА**

Ред. Колегія. Редантор і видавець: Петро Роєнко.

Реданція застерігає собі право скорочувати та
виправляти надіслані матеріали.

Річна передплата 3 дол. Ціна окремого числа 1 дол.

— * * —

**LIUBYSTOK — a Ukrainian Magazine of
LITERATURE, ARTS and LITERARY CRITICISM**

Editor and Publisher: Petro Rojenko

83 Hay Ave., Toronto, Ont., Canada M8Z 1G3

Liubystok is published every four months. Single copies \$1.00.

12th (and 11th) issue of LIUBYSTOK has been published by H. Baykov, Ph.D.

ЗМІСТ

М. Він-ий: Красо моя!..	—	—	—	—	—	—	—	1
І. Н-инець: Танець свічників	—	—	—	—	—	—	—	2
Ігор Качуровський: Впереміш наоличені роками...	—	—	—	—	—	—	—	3
Г. Мазуренко: Поезії	—	—	—	—	—	—	—	3, 9-12
Р. Володимир: Вершини життя	—	—	—	—	—	—	—	4
Сомарева: Оповідання про Кіртисену	—	—	—	—	—	—	—	13
П. Роєнко: Індійська література	—	—	—	—	—	—	—	21
Гая Мазуренко: Спогад 1917 р.	—	—	—	—	—	—	—	26
Рецензії, огляди	—	—	—	—	—	—	—	27

НА ОБКЛАДИНЦІ:

С. Гординський: Я і беконечність. (Олія).

CONTENTS

M. Win-yj: My beauty! My Ukraine — 1; I. K-yneć: Dance of light of the candlestick — 2; R. Wolodymyr: Peaks of life — 4; Ihor Kaczurowskyj: My Old Letters (Poem) — 3; H. Mazurenko: Verses — 3, 9-12; Somadeva: Story about Kirtisena — 13; P. Rojenko: Indian literature — 21; H. Mazurenko: 1917 — 26; Book reviews — 27.

**

Красо моя! Вкраїночко моя!
Ну що мені робити — я не знаю!
То прилечу, то знову відлітаю,
А день за днем і гасне і сія...

Твоє обличчя чисте, як надія,
Пахкими пальцями я тронув уночі,
І кров свою змішав із твоєю,
Як зерно із землею повесні,
Тоді ти стала мною, Батьківщино,
А я тобою на світанні став,
І свої очі я відкрив крізь тебе...

Ти поселила в серці мій народ,
Ти освітила думку мою часом
І в мову українки сповила,
Тебе дивлюсь я серцем і думками,
Тебе люблю я всесвітом і людством,
І соняхом у золотому сні,
І сивиною вченого-мислителя,
І польовим горошком на стерні...

Ми стрінувались з тобою на Дніпрі,
Там губи твої тронув я, Вітчизно,
Там вивірив по тобі пульс любови,
Годинник людства, — із стрілками
Життя на цифрах смерти, — звірив із твоїм...

Ні, Батьківщино! Не лише стражданням
Чи радістю я звернений до тебе!..

ТАНЕЦЬ СВІЧНИКІВ
(З поеми "Дорошенко")

І. Чинченкові

Випливають свічки трійцями, трійцями
Довкола себе колують колом.
Засвіtimo Прозимець, Просинець, Василь-Місяць,
Засвіtimo на ціле небо.

Між вогники жовті — нетлі облудні,
Як на вогнище — дум квиління.
Це ж висять довкола будні,
Це ж тримтить між холодних углів безгоміння.

По вогниках вуглих — обличчях змарнілих
Червоніс, жаріє, спливає сльоза
Зітхання, благання й моління за
Всіх безмовних, всіх без сили.
Жовте око на свічці — у віці, у вічці
Зазирає — колошкає: не відходь, не іди.
Відпливають свічки трійцями, трійцями
Із горищ, із пивниць, з забуття і біди.

Поміж свічників почорнілими тілами, між опалими,
як сухі гілки, непаче між правічними пнями, де бухає
пагін чіпкий, — обертаєшся, озираєшся, очі в відчаї:
це ж віднині говорить, доробок говорить, де зілля го-
ворить. Де господар кутю у свят вечір виносить: Вам,
невидимі, гості. Вас, припрошую, гості... І рясніються
зорі, як китяг калини: Вас, померлі, вас, вічні, зове
батьківщина... І вертають вони з-поза віку, з світу в бі-
лім савані, з гілкою цвіту. Повертають назад, нім жда-
ли ми повернень, благословляючи дім, і сім'ю, і вечерю.

Догоряють свічки трійцями, трійцями,
Кожен вогник — благання. Кожен вогник — ім'я.
Враз завіяло чорно. Враз вітер зім'яв
білосніжний обрус і чекання засвічене.

Вже звугліло, зотліло вже на досвіта мною
і пошерхлі вуста: звідки, напасте, це?
Вітровійно задуло, вогні загасило,
і налякало шепіт: во ім'я Отця...

Коли скінчився танець свічників, коли відгасло ...*)
схиливши голову. Лиш раз тобі відхилено хітон, де
всіх поєднано у почуванні кровнім, а вже на знакові
твоїх долонь — стягали тут, де це було, вже дотліває
...*) і кривоношено в неторканності жадібний табун
пасеться тут. І білий стіл полишено в неторканності
вечора. Порожній стіл на чорнім згарищі безмовних
свічників.

---

* *невиразне, як і в інших місцях, слово.*

Ігор Качуровський

**

Впереміш накопичені роками,
Лежать листів до мене мертві стоси.
Пожух папір, давно вже безголосий,
Мережаний — чи напханий! — рядками...

Де щось було болючим — аж до крику,
Бив водограй ненависти й любови, —
Єдину вартість, — мабуть, невелику, —
Значки для когось матимуть поштові...

Галя Мазуренко

**

“Щоб не було, а я вірю в людину!”
Ви нам казали твердо і спокійно.
Коло в'язниці, затиснувши зуби,
Сестру, я знаю, ви вже за Порогом ждали.
Я все пригадую, коли забили маму...
І вас, і всіх, кого шаную й люблю.
Душа не піддається і бунтає,
Коли існує невмируще, а воно існує.

Р. Володимир

ВЕРШИНИ ЖИТТЯ (Картини з буденщини)

Дійові особи: Олекса, урядовець місцевого підприємства, Юлія — його дружина, Самійло — старший гість.

Літнім вечором в альтані передміської садиби подружньої пари середнього віку. З-за живоплоту сто-рохкотить час від часу косилка сусіда, від вулиці до-носяться одноманітні шуми змеханізованого довкілля — тут і там затрубить авто, сколише повітрям експльо-зія мотоциклового мотору, зрештою в переboях гуде невгомно радіо. При круглому столі в городі госпо-дарі розважають гостя розмовою. Згодом пробує Олек-са завести грамофон з якоюсь платівкою народної му-зики, але тут же й махне знеохочено рукою, проці-ливши крізь зуби "почуєш тут щонебудь"... Юлія пе-регодя виносить з дому полив'яний збанок з холодним напнтком, наливає його до склянки й подає Самійлові.

Юлія: Ну, не бажаєте перекусити, так хоч напий-тесьь.

Самійло (обганяючись від настирливих комарів): А, те можна в оцю задушливу пору, красенько дякую.

Юлія: Гей, люди, аби не скучати, в мене виникла ідея, щось в роді взаємної розваги, що ви на те?

Олекса: На безриб'ї і рак риба, говори, що воно таке, послухаємо.

Юлія: А що, як отак кожне з нас призадумається над своїм життям, а там поділиться думкою, що в ньо-му вважає найкращим, ну, скажімо, вершиною, окра-сою його, чи як там хочете.

Самійло: Ідея ваша, пані Юліє, зовсім гідна уваги.

Олекса: І я згідний. Що ж, зголосилась до сло-ва, так і почнемо від тебе. Яка ж твоя вершина?

Юлія: Чому ж від мене починати? Адже гість тут у нас.

Самійло: Що не кажіть, а пані мають першенство. Отже таки за вами слово, будь ласка.

НА МНОГІ І ТВОРЧІ ЛІТА!

1 вересня 1978 р. минуло 60 років з дня народження д-ра І. Качуровського — поета, прозаїка, літературознавця і професора УВУ. З цієї нагоди бажаємо йому кріпкого здоров'я, щасливого життя та багато творчих успіхів на многі літа!

Р е д а к ц і я

Юлія: От і напирала собі біди. Але хай вам, чоловіки — всі ви отакі, першуні до ласощів і всячини, аби тільки не до діла. Та що тут довго й надумуватись? Адже немає нічого кращого над чарівливе дитинство. Це моя загірна “пріма вера”, запахуча, вродлива, ніжна й непровинна провесна. Живеш іще у мрійливому світі казки, в гаю з мавками бавишся у шезника, мандруєш левадами з русалками, будуєш у прозорому етері кришталні палаци, увесь світ тобі “за панібрата”, чим не забажала б, у той же час і будеш, нема тобі турбот, обов'язків пізнішого віку, усяких страхіть і болів дозрівання...

Олекса (перериваючи): О-о-о, постривай, Юлюню — було ж насправді, хоч і тоді, зарання, все отак безтурботно, безболісно? А згадай лиш відьму, якою тебе лякали, абож розлуку з батьками й першу науку в похнюпленій школі; а то ранній досвід з незичливими тобі людьми, ба недуга, гарячкові сновидіння, передчасна кривда зазнана в гурті й витівках з пустими, а часом і злодадісними дітьми, — невже й дійсно таке воно безтурботне, оте райдужне дитинство?

Юлія (не даючись із пантелику збити, впевнено продовжує): Ото візьме раз матінка за руку й поведе у школу, ранню вчительку життя. Невідомий досі великий світ розкривається, далекі континенти, різні моря і гори, інші народи... Така збирає туга вилегіти й собі, як ота пташка, в заморський вирій. Книжка стає за найкращу розраду й повірницю, там навіть те, чо-

го в житті не знайдеш. А як іноді й нудьга на серці збере, від чого ж тоді перша люба подруга з дитинства, кращої й упродовж усього життя, може, й не буде... Ходимо ж ми, не находимось разом укупі, то на "гагілки" в Великодній час, то на "маївки" до церкви влітку, чи й на перші сумовиті поминки Зеленими святками, а тоді ще біль і сум не такі були, як потім. Ех, і захоплювались теплом сонця, чи прохолодою річки здаля від міста, на вакаційному привіллі, абож упорювались Різдвяним настроєм і колядою взимку, при торжественній ялинці, в веселому рідному гурті. Чим не висоти життя?! Гай, гай, гарні були то часи, проведені спільно з моєю провесняною подругою. Нема то, як юна, безінтересовна дружба, замаєний вік під батьківським крилом, оті перші щирі молитви, радощі і мрії ще неповинної душі! Чистота дитинства, мої панове, це цілюща й незчерпна криниця, з якої все життя черпатимеш... А водночас це й висотні обрії й найцінніший скарб людського існування.

Олекса: От бачиш, Самійле, що це значить жінка — зведе на поезію, дарма, що скаже тобі правду, та ще й яку принадну! А чого б і тобі не одружитись, таж уже пора (після взаємних пересмішок)... А все ж іще либонь і не пізно.

Самійло (ігноруючи Олексову пораду, до Юлії із признанням): Прекрасно розповіли, пані Юліє, нічого й казати. За вами правда, бо що й може бути світліше дитинства? Хоч буває й убоге, заплакане, змарноване дитинство, як от Шевченкове. Але годі про те. Ось Олекса про свої височини розкаже, цікаво, які вони в тебе були?

Олекса: Агов, а хіба ж не ти, як почесть і звичай велить, у нас на черзі?

Самійло: Годі, годі, я вже після тебе, молодим же поперед іти.

Олекса: Що з вами, добрі люди, діяти? Ну, гаразд. Але я розводитись не гадаю. Моя професія навчила

мене речевости й бережливости у словах. Тричі подумай, поки раз скажеш. Колись у мене так, звичайно, не бувало. Що на думці, те й на язика. Вдався я загонистий, легкодушний, високопарний, така було моя молодість, неоговтана звага, а чого вона була варта, шкода й говорити.

Юлія (перебиваючи): Ну, ну, так уже надмірно не очорнюй себе, було й у тебе щось позитивне тоді — а от хоч би добра воля, добрі завдатки...

Олекса (далі веде своє): А втім, мабуть, оцей саме шумливий період був моїми височинами життя. Правда, не поривався я на барикади, як горлав про це постійно, не втратив волі, здоров'я, як багато хто з моїх друзів, не поліг на полі слави, а отим крилатим зворотом з-часта зловживав. Навіть не поклав своєї цеглини під загальну будівлю, виправдовувався військовою суматохою й потребою студій, а це вже був великий егоїзм з мого боку. Зате зрозумів я деякі основні речі й засвоїв собі оці пізнання: що є прірва між словами й ділами, що людина повинна відповідати за свої вчинки і що кожен мусить докласти чимало зусиль і внести свою частку до загальних надбань. Тоді то перестав я бути голослівним, почав, так би мовити, важити кожен намір у світлі своїх послідовних учинків, бо нарешті таки прозрів до правдивого, хоч не голосного, але й не прикрашеного, життя. З того часу домігся суцільности своєї особовости й перестав кривити душею. Отой час дозрівання моєї молодости — це й були мої височинні, а, може, і глибинні розгляди, що прочистили мені шлях пізніших особистих досягнень і довели до основнішого розуміння життя.

Самійло: От, що називається щирість, одвертість і молодецька постава! Перемогти своє меншевартісне "я" — чи не найцінніше особисте збагачення. Цікаво взнати, як ти дійшов до тієї переломової точки у своєму світосприйманні?

Олекса: Відповідь на те й на всі дальші особисті поступки — тотожна із присутністю дорогої дружини

в моєму основленому бутті. Вона була моїм каталізатором і залишилась добрим янголом буденщини мого, зрештою невибагливого, побуту; без неї не можу уявити собі глүзду свого життя на скитальщині.

Юлія: Дякую, мій любий, ти дійсно зворушливий. Але пробі! Ми отак собою займаємось, а наш гість готов мимохіть позбутися своєї співвідповідальности за успіх нашої розмови. Ні, ні, шановний гостю, нема вам вороття, тут ми — ваш Сфінкс на сторожі, давайте влучну відповідь, а то проковтнемо вас.

Самійло: Будьте обережні, а го я ще, як той Едип, щось таке скажу, що вам треба буде здаватись і стрибати, пораженим моєю відповіддю, у провалля. (загальний сміх). Я, далєбі, ще не такий то й старий, щоб і собі не позмагатись за височини життя. Вірте, або ні, проте верхів'я мого життя ще не за мною, хто зна, може, найвища точка щойно в майбутньому. Слушно кажуть — вік живи, вік учись. Я, очевидно, ще не довчився, дарма що багато добра і зла пізнав, чимало мудростей поїв, не раз і в дураки пошився. Втрачати мені нічого, а при добрій волі можливо ще це й не роздобути.

Олекса: Ще б пак! Почав би з одружіння. Щоб твоя мудрість і слава не пропали.

Юлія: Не залишиш ти свого приятеля в супокі? Одружіння, одружіння — це ж не кожному на роду написано. В нього ж певне і свої причини й важливі спонуки такого життя, яке він собі вибрав.

Самійло: І вибрав я, і доля вибрала. Сирітство в ранньому дитинстві, за станком праці в молодості, а тоді й за ґратами, бо треба було включитись у загальну боротьбу, так підказала совість. Згодом поранення в бою на обидвох фронтах, не минув і мене кацет, з черги коротко на волі, а там виправні лагери й заслання. Де тут було про наречену думати? Проміняв наречену за справу, як у той час звикли були говорити.

Олекса: Друже, а я й не знав...

Юлія: Пробачте за нашу легкодущність. От і невторопні ми, а ви стільки лиха зазнали.

Самійло: Не то що лиха, скоріше правди життя. Що краще впізнати його, то надійніше майбуття народу. От я ще й досі вивчаю і не покидаю надії й віри у свої власні й загальні вершини. Бо людина пов'язана з національним призначенням. Але, ради Бога, не робіть з мене якогось героя, чи мученика, ні одним, ні другим я не є. Просто родився таким, що не хочу здатись у змаганні. (Олекса обіймає друга, Юлія цілує його в чоло, збентежений Самійло відмовчується).

На вулиці поблимвують вечірні світла ліхтарень.

Твердиня Гейс, під Зіслання св. Духа, 1978.

* * *

Галя Мазуренко

**

Свої загинули в розсіянні. Не чути України.
Минуле гасне, мов тяжка, дивна хвороба,
Мов задушили спрутів восьминогі змії
Серед пониження чужими і чужої злоби.
Ну, що ж, молюсь і відкидаю дійсність
І розганяє ніч безвихідну пітьму.
Яка краса! Ростає і сяє місяць,
До болю гарне небо, а чому? Чому?
Чому заросіяна, збережена від підборів,
Ростає рослина тихо на хіднику?
Чому живої Таїни прості складники
Не гинуть: Звук у тиші? Тон у голосі й на сонці барви?
Чому цей гін, від мене незалежний,
Учитися й не гнутися? Чому живу?
“Чому? Чому?” — відгукуюється у Безмежжі,
І тужно й чудно, мов сумує “у-у-у”!

**
*

“Якщо не сподіватись чуда, чуда не знати...”
Навчав колись нас Геракліт.
І ось по вулиці біжить, і торохтить
Ввесь в жовтому чернець з Тібету!
Очі горять! Ніхто не скаже “цить”!
“Чого ти стукотиш? Які прикмети
Побачив в Лондоні нещасний розум твій”?
На випередки мчить в далекий рідний край.
Він самітній і не боїться. Постривай!
Так сходять з розуму, коли нема надій...

**
*

Не завжди відповідь замкнене коло.
Не зупиняй питань — швидкотикучу річку!
Блажен, кого не осліпила школа,
Змінивши істину на правду статистичну.
Ідея зменшиться, втече під мікроскоп,
Тільки б уникнути дрібного дрібногляду,
Все делікатно затушують і почнеться перескок
Від парадоксів генія до поглядів порядних.
А може хто й знайде в своїй свідомості, у чаші Граля
Не мак, не опіум окультної мізерії,
А Дух непризнаний і Світ непізнавальний! Містерії?

**
*

Життя складається із телефонів,
Шумів машин загрозово нечуваних.
Книжок і літаків, ніби потусторонніх,
Розмов, коли говорять, та не те, що думають!
Та, раптом, десь усний почую крик
І, горем змучений, твій одинокий лик...
Що скоїлось? Що сталось? Ти не скажеш. Я замкнена,
Збережена, немов стара реліквія,
Від горя людського — Твого! Пишу поеми,
Втішаюся ідеями великими,
Та зранку чую розпачу далекий крик
І бачу, бачу твій в тумані Лик.....

**

Що таке сон, коли не стан переходовий?
Передчуття давно забутого, вже невідомого!
Находить день блідий безкровний,
День, випитий в концептах мислі послідовної.
Образи, шум, в газетах викрики дикообразні.
Когось забито... Є й такий акорд в тріяді,
Що квіти в'януть на піяніні, осипаються край вази,
Як на хресті містичнім в золоті троянди.
Це може був і сон та не спала свідомість.
Ілюзія яскрава? Дійсність серед тиші?
Чи від жалю у голові "вже не всі дома"?
Чи дійсно це був сон? Мене судили Риші?
Минуло безліч літ. А все з руки чужої
Я знаю про події надприродні
З того часу, коли над рідною труною
Сказала я, закривши очі, годі.
Не задрю, не ненавижу, і не кажу неправди,
Але гнітюча лінь мене із того дня тривожить:
Усіх гріхів спокійна, тиха мати
Шепоче: "Мрій! А світ залиш у суеті порожній".
І думаю, що Лао Тце, він там у сні сидів між Ришей.
"Що таке лінь?" Їх запитав і не судив, як інші.

**

"І знов обвугленими сірниками"
Писав Драй Хмара: "Сірі дні значу!"
На в'язня глянуть, мов емаль із рами,
Засліплі очі вартових в вовчку.
Це 37 рік? Сибір? Нерета?
І сполотнілий день застигнув в камінь,
Як зміст життя від Альфи до Омеги...
А ми? Чи животіємо потроху за кордоном?
Старіємо і між собою сваримось?
А може горло стягує аркан декому —
Найкращому і задихнувся хтось?

**
*

Є чар у вчителя спокійний, непохитний...
А що відняти, як нема нічого?
Втрачають голову з ним чорні маги хитрі
І залишають — “Все одно вмере” — старого.
Запоморочений у злі, відчахнувсь світ
У злиднях та нужді...
В відреченні від Злого,
Старі пустельники свій доживають вік,
І силу надзвичайну дістають від Бога.

**
*

Спить юний, ненароджений читач мій...
І мені зимно.
Нащо завчасно з келії, пробачте,
Бігти на ринок?
В них відстоється досвід, муть впаде на дно,
І за склом малюнок
Знайде внук, чи правнук, все одно.
За лад мій, за любов до правди буде шанувати,
Мовляв, сміття не витягала з хати й не бажала влади.

**
*

Із легкої руки старого Ніцше,
Як тільки хто зійде на верховину,
Отак, в чім був, без праці над собою...
Від пихи враз осатаніє надлюдина
Й до кручі аморальної летить сторч головою,
І по дорозі все, забувши совість, нищить.
І вже на дні, у зустрічах із горем і бідою,
Коли не вмере, зачне якусь роботу над собою...

ОПОВІДАННЯ ПРО КІРТІСЕНУ (VI. 3)

(З книги "Океан оповідань")

У місті на ім'я Паталіпутра жив один визначний багатий купець, якого відповідно і звали Дганапаліта. У нього народилася дочка Кіртісена, красою не мала вона собі рівних, яку він любив більш за життя. Видав він її такому ж багатому купцеві з країни Магадха на ім'я Девасена. Але у добродушного і благородного Девасена була дуже зловредна мати, яка була господинею дому після смерти чоловіка. Вона, бачучи повну згоду між невісткою і своїм сином, палала огнем, стала оговорювати Кіртісену за плечима її чоловіка. Кіртісена нічого не сміла сказати чоловікові про це. Яка гірка доля жінки, залежної від негідної свекрухи!

Одного разу чоловік Кіртісени Девасена на бажання родичів зібрався поїхати в справі торгів в місто Валабгі. Тоді Кіртісена звернулася до чоловіка: "Довго я тобі, благородний, нічого не казала. Твоя мати терзає мене, навіть коли ти є тут. А якщо ти поїдеш, то я не знаю, що вона зі мною зробить". Почувши таке, Девасена розгубився, але через любов до жінки він пішов до матері і, поклонившись, сказав їй: "Мамо, я виїжджаю, а Кіртісена залишається з тобою. Будь до неї ласкавою, адже вона дівчина з достойного роду!" У відповідь на це свекруха покликала Кіртісену і, витривши очі, звернулася до сина: "Ану питай її, що я їй зробила! Це вона підбурює тебе, намагаючись посіяти ворожнечу в домі! А для мене, сину, ви обоє однакові!" Від цих слів серце Девасени заспокоїлось, хіба ж кого не обманять слова матері, повні брехливої любови. А Кіртісена, гірко усміхнувшись, промовчала.

На другий день Девасена виїхав до Валабгі. Тоді його мати поступово відіслала від Кіртісени, тяжко

переживавши розлуку з чоловіком, всю прислугу. Потім, змовившись з своєю служницею, вона покликала Кіртісену у відповідне місце і там, зірвавши з неї одяг і вчипившись їй за волосся з криком: “Негідниця! Ти у мене сина забрала!” — разом з служницею побилала її ногами, подряпала її нігтями і зубами. Потім вони кинули її в яму з міцними дверима і міцним засовом, з якої винесли всі речі, які там були. І тільки раз в день перед вечір негідниця свекруха ставила туди для Кіртісени півмиски недоїдок в надії, що та в відсутності чоловіка помре, і, позбувшись її, можна буде сказати, що вона кудись виїхала.

А Кіртісена, якій належало бути лиш щасливою, закинена в таке положення злодійкою-свекрухою, плакала і думала: “Багатий чоловік, народжена в достойній родині, краса, добродійна поведінка — все є у мене, а все ж таки нещастя — о Боже — спіткало мене через свекруху. Ось чому, боячись сварки між свекрухою і невісткою, рідні незадоволені народженням дівчини і клянуть її народження, яке приносить їм страждання і біду”. Поки Кіртісена так горювала, вона зненацька зауважила лопату, яка могла вивести її з цього підземелля, як творець Брагма виводить хворобу з серця. Вона стала копати цією залізною лопатою підземний хід до тих пір, поки не вийшла із своєї темниці. І увесь дім засіяв, ніби від світильника, блиском її світлячої добродійності.

Забравши свої речі і золото, вона на сході ночі потихенько вийшла з дому і пішла з міста. “Одначе я не можу в такому виді показатися в батьківському домі. Що я скажу і як зустрінуть мене люди? Тому найліпше для мене буде піти до свого чоловіка, бо для жінки добродійної поведінки і тут і в тому світі єдине пристановище — чоловік!” Під впливом таких думок Кіртісена скупалася в озері і передягнулася в одягу царського сина. Потім, пішовши на базар, вона продала трохи золота і залишилася на один день в до-

мі якогось купця. На другий день вона познайомилася з купцем на ім'я Самудрасена, який збирався в дорогу до Валабгі. Разом з ним в супроводі слуг Кіртісена, переодягнена на царського сина, вирушила до Валабгі, щоб відшукати свого чоловіка. Купцеві вона сказала, що її вигнали родичі і вона їде до своїх друзів в Валабгу. Купець, вислухавши її, у дорозі з великою увагою usługовував їй, не сумніваючись, що вона дійсно — син царя.

Караван ішов лісною дорогою — її вибрали з уваги страху перед великими грабунками. Через кілька днів караван дійшов на узлісся і вечором зупинився на відпочинок. І ось, ніби вістун смерті, зловісно завив шакал. І тому, що купці уважали, що завивання шакала сповіщало грабунки і інші біди, вони схопили в руки зброю, щоб відбити ворогів з всіх сторін, так ніби на них в мряці ночі напала банда розбійників під проводом свого провідника. Бачачи це, Кіртісена, переодягнена чоловіком, подумала: "Чому увесь час росте зло, спричинене дурними людьми? Подумайте тільки, навіть тут я пожну овочі зла, спричиненого менею своєю свекрухою! Спочатку мене, ніби смерть, з'їв гнів свекрухи. Потім, ніби в утробі, де росте зародок, я попала в підземелля. Потім з волі судьби я визволилася, як ніби знову на світ народилася. І ось тепер, прийшовши сюди, я знову боюся за своє життя. Якщо розбійники вб'ють мене, то мій ворог-свекруха скаже чоловікові, що я втікла з кимось. А коли хто-небудь пізнає, що я переодягнена жінка, то вже краще вмерти, ніж зневажати свою честь! Тому мені треба спасти саму себе, а не думати про цього купця. Адже добродіє жінка повинна турбуватися перш за все про виконання свого обов'язку вірної жінки, а не друзів і тому подібне!"

Вирішивши так, вона пішла в пошуки і знайшла дупло в дереві, ніби дім, посланий їй з співчуття самим Вішною. Сховавшись там і закритись травою і

листям, вона була перейнята одним бажанням — зустрітися з чоловіком. В між часі вночі велика озброєна банда розбійників напала зненацька на караван і оточила його. Як чорна хмара налетіли розбійники, огнями грому світилася зброя, лилася кров в битві, подібній до громовиці. Убивши купця Самудрасену і його супутників, переможці-розбійники забралися, захопивши багато добра. І якщо Кіртісена, чувши увесь той шум, не розпрощалася з життям, то причиною була тільки її доля.

Як ніч пройшла і зійшло сонце, Кіртісена вилізла з дупла дерева. Направду, Бог охороняє добродішних жінок, проявляючих повсякчасно відданість своєму чоловікові, бо в цьому безлюдному лісі навіть лев пошкодував її. Більше того, звідкись вийшов їй назустріч добродішник, який підбадьорив звернувшу до нього Кіртісену, напоїв її водою, показав дорогу і десь зник. Заспокоївши, ніби амрітою, свій голод і спрагу, вірна чоловікові жінка пішла дорогою, показану добродішником. Побачивши, що сонце, зайшовши за гору Аста, ніби каже їй, простягнувши руки-проміння: “Відпочинь цю ніч!” Кіртісена залізла в дупло, подібне на дім, великого лісного дерева і зачинила вхід іншим стовбуром.

Пізнім вечором вона побачила через отвір своїх дверей жахливу ракшасі, прийшовшу сюди з супроводі своїх дітей. “Знову я попала в біду, адже з’їсть вона мене!” — подумала з страхом Кіртісена, поки ракшасі уміщалися на дерево. За нею усілися і її сини і стали просити: “Мамо, дай нам щонебудь поїсти!” І ракшасі відповіла сином: “Діти, нині я навіть на великім цвинтарі не добула нічого поживного. Я просила у племені дакіні, але вони мені не дали нікуска. І тоді у відчаї я звернулася з проханням до грізного Шіви. Спитавши про мій рід і ім’я, бог велів мені: “Наводнице страху, ти народжена в знаному роді Кхари і Душани! Тому іди в місто Васудаттапура, що не-

далеко звідси. Там живе великий і праведний цар Васудатта, який охороняє цей ліс на межі своїх володінь: сам направляє недоброти і сам судить ворогів. Коли цей цар, утомлений мисливством, заснув в лісі, йому в вухо непомітно залізла стоніжка. З часом вона розвела потомство в його голові, і від цієї хвороби у царя тепер майже не осталось сили. Лікарі не знають його хвороби, і якщо ніхто другий не дізнається, то через кілька днів цар цей помре. Після того як він умре, ти за допомогою своїх чарів з'їси його і тоді будеш сита шість місяців". Ось такий несподіваний дар, зв'язаний лиш з надіями в майбутньому, дав нам нині грізний Шіва. Що ж мені робити, сини?" Вислухавши оповідання ракшаси, сини сказали їй: "А буде цар жити, якщо хворобу узнають і виженуть! Скажи нам також, як вигнати таку хворобу". У відповідь на питання синів ракшаса розповіла: "Якщо хвороба буде визначена і вигнана, то цар буде жити. Слухайте, як можнавилікувати таку тяжку хворобу. Спочатку треба помастити голову царя гарячим розтопленим маслом і посадити його надовго під невиносиму сонячну спеку. Потім треба вставити в вухо рурку з бамбука, поєднану з отвором в накривці горщика з холодною водою. Тоді вимучені спекою стоніжки вилізуть через вухо з голови, полізуть по бамбуковій трубці і, шукаючи прохолоди, попадуть в горщик. Таким чином цар позбудеться тяжкої хвороби". Розповівши це своїм сидівшим на дерсві синам, ракшасі замовкла. І все це слухала в дуплі Кіртісена. Тому вона подумала: "Якщо я вийду звідси, то піду до того царя і спасу йому життя. Живши на межі цього ліса, він охороняє його, беручи невеликий податок, і тому всі купці їдуть саме цією дорогою. Як казав мені покійний купець Самудрасена, і мій чоловік аджеж буде вертатися цією дорогою. Тому піду я лісом в місто Васудаттапур, спасу царя від хвороби і буду там чекати повернення чоловіка". В таких роздумах вона с'як-так провела ніч і ранком, коли ракшаси зникли, вилізла з дупла.

Ідучи лісом, переодягнена в чоловічий одяг, вона в другій половині дня зустріла одного пастуха, занепокоєного тим, що цей "юнак" такий німецький, видно, пройшов довгу дорогу. Кіртісена, підійшовши до нього, спитала, що це за країна. Пастух відповів їй: "Там спереду є місто царя Васудатти — Васудаттапура. Але цар цей, великий душою, хворий і ось-ось помре". Тоді Кіртісена відповіла пастухові: "Якщо хто-небудь поведе мене до царя, я вилічу його хворобу!" Пастух сказав: "Я іду в місто, ходи зі мною, і я постараюся все улаштувати!" Пастух привів переодягнену Кіртісену в місто Васудаттапура. Там він негайно повідомив про пригоду сторожеві і представив йому Кіртісену. Сторож розповів про це цареві і на наказ останнього привів добродійну жінку до нього. Цар Васудатта, страждавши від хвороби, побачив її незвичну красу, ожив духом, бо серце відчуває, де добро, а де зло. "О щасливий! Якщо ти мене вилічиш, я віддам тобі півцарства! — сказав він переодягненому чоловікові Кіртісені. — Я бачив у сні, що жінка зняла з мене чорну одягу, тому я вірю, що ти скинеш з мене хворобу!" Кіртісена відповіла: "Нині вже день пройшов, а завтра, о божественний, я вилікую тебе, потерпи трохи!" При цьому вона помастила голову царя перетопленим коров'ячим маслом, і тоді втихла біль у царя, і він заснув. "Це бог у виді лікаря з'явився до нас, дякуючи нашим святым заслугам!" — так почали всі прославляти тоді Кіртісену.

І ось на наступний день в полудень у привабливості міністрів Кіртісена вивела з голови царя через вуха півтори сотні сороканіжок тим незвичайним способом, про який говорила ракшасі. Коли всі сороканіжки були в посудині, вона дала цареві масла, молока і інших жертвних потрав. І не було нікого, хто, оглядаючи цих тваринок в посудині, не дивувався б тому, як цар прийшов до себе і позбувся хвороби. А цар, побачивши цих нікчемних істот, вилізших з його го-

лови, то лякався, то тішився, уважаючи себе ніби народженого наново. Виконавши молитви і влаштувавши торжество, він вшанував Кіртісену, віддав їй половину свого царства разом з селами, слонами, кінями і золотом. А цариця і міністри подарували їй дорогоцінності і одяг, уважаючи, що лікар, повернувши життя їх володареві, заслужив високої пошани.

Кіртісена на основі того, що вона виконує якийсь обіт, залишила все багатство на деякий час в царя і чекала чоловіка. Так вона ще кілька днів, шанована всіми, залишилася бути переодягнутою в чоловічу одягу. І ось вона почула від людей, що з Валабгі прийшов караван, а разом з ним її чоловік Девасена. Дізнавшись, що караван є у місті, Кіртісена вирушила туди і, побачивши свого чоловіка, розцвіла від радості, як павич при появі дощових хмар. З серцем, змученим довгим чеканням, вона кинулась до ніг чоловіка і омила їх, як почесним омовленням гостинності, сльозами радості. Хоч замаскована чужою одежею, Кіртісена була подібна до місячного сяйва, яке вдень зникає через сонячне проміння, чоловік відразу її пізнав. І мало що серце Девасена, коли він побачив її лице, не розірвалося від радості, як розпливається місячний камінь при місячнім сяйві.

Коли Кіртісена виявила себе і її здивований чоловік не міг зрозуміти в чому справа, диво причарувало всіх купців, і сам цар Васудатта, повний цікавості, прибів туди. Коли Кіртісена у відповідь на запити оповіла чоловіку про всі свої пригоди, причиною яких була нерозумна поведінка свекрухи. І її чоловік Девасена, переживаючи то почуття гніву, то прощення, то здивування, то радості, слухаючи її оповідання, знелюбив свою маму. Всі люди, приявні при цьому, почувши про незвичайну поведінку Кіртісени, почали говорити: "Ось як перемагають добродіжні жінки, зброя яких — мудрість, колісниця — відданість чоловікові, зброя — справедлива поведінка і колісниця — правед-

на повинність!" А цар сказав: "Ця жінка задля чоловіка перетерпіла такі муки, що перевищили навіть Сіту, перетерпівшу страждання задля Рами, і тому вона, подарувавши мені життя, стала моєю сестрою!".

І у відповідь на це Кіртісена звернулася до царя: "О божественний! Ті села, коні і інше, що ти з любови подарував мені і які тепер є у тебе, нехай будуть передані моєму чоловікові". І цар віддав села і все інше її чоловікові Девасені і, повний радости, надів на неї вінок чести.

І ось Девасена, ставши володарем великого маєтку, дякуючи дарункам царя і багатствам, зисканого від торгівлі, залишив свою маму і, прославляючи Кіртісену, залишився жити в цьому місті. Кіртісена ж, уславлена своїми незвичайними вчинками, стала багатою, позбулася злої свекрухи. Жила вона з своїм чоловіком, насолоджуючись благами і багатством подібна воплощеному щастю нагороди за добрі діла.

Ось так, перенісши удари ворожої долі і, ніби багатство, оберігаючи в нещасті своє достоїнство, добродіє жінки великою могутністю своєї природи непомітно приносять благо і чоловікові і собі.

Переклав П. Роєнко

Примітка: Приблизно в 6-му стол. постав великий збірник оповідань "Брігднатха", який до нас не дійшов. Деяку увагу про нього можуть дати пізніші переробки. Першою з них уважають непальську версію, відома з фрагменту "Шлонасамграхи" Будгасваміна, поставша приблизно в 8 стол. Можливо, вона складалася з 25 тисяч віршів; до нас дійшов уривок з 28 частин — коло 4,500 віршів. Правдоподібно, непальська версія ближча до оригіналу, чим нашмірська, яка збереглася в двох перерібках. Одна з них — це "Брігднатгаманджарі" (Вітка великої оповіді) Кшемендри, створена в 1037 р. і налічує коло 7,500 віршів. Друга — "Натгасарітсагара" (Оман оповідань) Сомадеви в 1063 — 1081 рр.? Поема складається з 21,388 віршів; вона поділена на 18 книг і 124 розділи; в них є коло 350 оповідань, дуже різноманітних за своїм характером...

Петро Роенко

ІНДІЙСЬКА ЛІТЕРАТУРА

ІСТОРИЧНИЙ НАРИС

Все, що сотворили в вінах
нації і всі народи,
чужим хай не буде для тебе.

М. Орест

ВСТУП

Дослідники європейської літератури часом натрапляють на ті чи інші труднощі: нема одностайні думки щодо дат окремих творів, деталей з життя деяких письменників тощо. Не дивно, що з подібними справами зустрічається дослідник, вивчаючи індійську літературу. Ця література має за собою шеститисячний період розвитку, а не "тисячолітній", як європейська. З огляду на цей факт (старовинність індійської літератури), не лише серед європейських, а й серед індійських літературознавців є розбіжності щодо, наприклад, хронології. Донині ще точно не встановлено дати постановня Вед, Упанішад, Бхагавадгіти, Пуран, чи докладних відомостей про життя багатьох письменників, поетів, драматургів та написаних ними творів. І так, наприклад, дехто з цих дослідників вважає, що Веди були сотворені шість тисяч років тому. Тілак датує Веди 4500 роком до Хр. Цю дату визнає Якобі. Професор С. Радгакришнан притримується такого датування Ранні Упанішади — 1600 р. до Хр., Бхагавадгіта — 500 р. до Хр., а Пурани — 200 р.

Веди — це найраніші дотепер відомі документи людської творчої думки, і звідси треба б починати дослідження літературознавства взагалі. Збірка в одну цілість Вед називається самгіта. Тексти самгіти зібрано значно пізніше, в час, коли винайдено письмо та стала можливість списати всі Веди в одну цілість. Перед цим гимни Вед довгі віки передавались адептами (знавцями) з уст до уст аж до, приблизно, часів Будди. І скоро після цього стали відомі як самгіти.

Дотепер відомих є чотири Веди: Ригведа, Яджурведа, Самаведа і Аггарваведа. Кожна з цих Вед складається (в основному) з трьох частин: Матрас, Брагманас і Упанішади. Крім цього дехто вичисляє окрему части-

ну: Араньякас. Але Араньякас є частиною Брагманас, і тому можна й невідокремлювати і творити окрему, четверту частину Вед. Веди (дуже загально окреслюючи) — це книги знання. Кожна Веда присвячене "одній" головній тематиці. Ригведа — книга молитов, Самаведа — книга пісень, Яджурведа — книга, що навчає як перепроваджувати жертводавання, Атгарваведа — книга магій.

Після Вед чи Ведського періоду слідує Епос. В основному, він представлений двома вельмивідомими творами: Магабгаратою і Рамаєюю. За своїм значенням вони перевищують Іліяду і Одиссею. Час постановлення перших композицій цих дуже великих щодо розміру, глибоких і повчальних щодо змісту і прекрасних щодо досконалості мистецького слова поем — не легко визначити. Р. Дут вважає, що війна, про яку говориться в Магабгараті, була в роках 1300 — 1200 до Хр. Кольбрук, Вільсон, Ельфін і Вільдфорд датують постановлення цієї поеми 1400 р. до Хр. Композиція Рамаїї пізніша: міт про Раму знаходимо в Магабгараті, а звідси він став джерелом до окремої поеми, з якої постала окрема книга.

На протязі віків до Вед додавалися коментарі. В наслідок цього появилася своєрідна література, яку називають сутрамі.

Окремо треба розглядати літературу, яка є вислідом навчання і проповідування Магавіри і Будди. Перша відома під назвою "джаїністична" і зібрана в 84 творах; а друга — "буддиська". Вчення Будди зібрано в таких книжках: Пітаки, Касяпи, Авгідгаммарітаки, Упали, Ананда, Віньяпітака, Сутта пітака і Джатака. Це лише відоміші збірки буддиської літератури. З бігом часу її появилася значно більше. Як відомо, буддизм став релігією всього Сходу. Через це виникали інші твори, де до вчення Будди впліталися національні прикмети даної нації. Вплив буддизму на релігійне формування європеїзму Д. А. Меккензі пов'язує з часом приходу до Європи кельтів...

В перших століттях нашого літочислення в Індії народжується класична санскритська література, творами якої вже є окремі твори. Згадаймо, для прикладу, хоч би таких письменників та поетів: Амара, Бана, Бгавабгугі, Бгараві, Калідаса, Мадга і багато інших...

Найстарші відомості, дотепер знані, індійської писаної мови знайдено у формі висіченого письма на ске-

лях. Дослідники датують його приблизно третім тисячоліттям до Хр. Це так зване "брагманське" письмо... Найстарші твори висічені-написані санскритом, початки якого криються в прасивій давнині. Він широко був розповсюджений в індійському "середньовіччі" і, з певним "обмеженням" і віковичних добавок та "поправок", вживається до наших днів (т. зв. гінді). Санскритська мова якщо не найбільшої літератури світу, то одної з найбільших дотепер відомих літератур.

Санскритською мовою написані старовинні індійські драми, ліричні та епічні твори і відомі в цілому світі збірки оповідань й байок. Цією мовою написані праці з галузі поетики, медицини, математики, граматики, права, філософії, релігії, географії, політики та інших наук.

Велике значення санскриту в історії розвитку багатьох країн світу, а зокрема Малої Азії — від Далекого Сходу до Індонезії. Велика кількість санскритських культурнотворчих слів і понять проникла в ряд мов Азії і Європи...

В сиву давнину санскрит не був поширений по всьому великому просторі індійської території. Він не сягав території, що простяглася від гір Віндгя на південь (в напрямку Цейлону). На цій території говори дравідськими і мундськими мовами-діалектами, які, здається, були старшими мовами за санскрит. На північ від згаданих гір говорили кількома близькими діалектами, з яких, можливо, на основі літературного оброблення, виник санскрит. (Літературні мови, як відомо, постали на основі опрацювання кількох близьких діалектів, а в тому числі й українська).

Не всі ці індійські діалекти дійшли до нас, проте багато з них збереглося у Ведах, які можна і називають ведськими. Мова Вед відмінна від санскриту, поскільки порівняльне їх вивчення заставляє вважати існування діалектних відмінностей між цими двома різновидами староіндійської мови. Мова Вед — це мова релігійних гимнів та пісень, звернених до богів в час жертвоприношення і в інші торжественні моменти життя суспільства. Тому її у більшій мірі можна вважати культурно-народною мовою, ніж літературною. Але при цьому слід пам'ятати, що гимни Вед підлягають метричним закономірностям, становлячи таким чином ряд особливих умов для мови цих текстів. Мова Вед збері-

гає надзвичайно архаїчні культові формули, походячих з дуже глибокої давнини, і тому має велике значення у вивченні постання й формування старовинних культур...

Санскрит — це літературна мова з строго граматичними нормами. Протягом віків санскрит взаємодіяв з згаданими мовами. Поширення санскриту йшло з північного заходу і поступово розповсюджувався він по всіх "областях" великої індійської території, кладучи головний фундамент індійської післямогеджодарської культури...

Рівнобіжно з санскритом існували староіндійські діалекти. З них вирізнялися так звані середньоіндійські мови. Їх використовували великі релігійні проповідники і реформатори буддизму і джаїнізму. В наслідок цього відомою стала мова палі. Палі — одна з найраніших індо-арійських мов, належить вона до середньоіндійських діалектів, які вже в середині першого тисячоліття до Хр. вживалися в Індії в усній, а пізніше і в письмовій формі. Мова палі поширилася на Цейлоні ще перед Хр.; наприкінці першого і в перших віках другого тисячоліття — в ряді країн на сході від Індії. Мовою палі написано багато релігійних, філософських, наукових, правничих праць та літературних творів, а тому ця мова відіграла досить велику роллю у розвитку культури Індії та цілому ряду суміжних країн; а в пізніші часи — в розвитку світової культури. Мова палі збереглася до цих пір в Цейлоні, Бірмі, Таїланді, Лаосі, Камподжі... Основне місце в двотисячній історії палійської літератури займає буддиська Тіпітака (три кошики (законів)). Палійська версія Тіпітаки творить суцільну літературу, навколо якої постала велика коментаторська література. Цією мовою написано багато буддиської літератури. Чимало буддиських творів написано і санскритом. Санскрит мав великий вплив на середньоіндійські мови.

Джаїністи, як і буддисти, використовували середньоіндійські мови для поширення свого вчення. З-поміж них відмітимо: ардмагаджі — нею написані основні канонічні теори джаїнізму, шаврасені, магараштрі й апабгранша... Перед другою половиною минулого тисячоліття, у джаїністичну літературу увійшов санскрит. У висліді цього появився так званий джаїністичний санскрит. Він, здається, ближчий до класичного санскриту, ніж буддиський...

Великий володар Індії Асьока вживав пракритську мову. Нею виковані його морально-етичні закони на скелях всієї Індії. Згодом ця мова стала мовою Цейлону...

Пізніше стали відомі своєрідні мовно новотвори: гінді, урду (в ній існує певний відсоток перських та арабських слів — наслідки завоювань Індії цими народами), бенгальський, маратгійський, гуджаратгійський і пунджабський. Санскрит був і є основним джерелом розвитку для цих мов. Він рівнож є основним цементуючим фундаментом, який з'єднує Індію мовно, територіально і культурно.

На основі багатьох подібних слів, які існують у староіндійській і староіранській мовах, можна припускати, що колись народи цих мов замешкували спільну територію або творили окрему державнооформлену спільноту. Наприклад: відома у них однаковість мовних систем. Гимни Ригведи і Авести можна розглядати як два варіанти одного первопочатку. Бачимо тут рівнож велику релігійно-культурну, мовну і ритуальну подібність. Спільна у них назва — арійці. Тому ці старовинні народи називаються арійськими...

Арійські слова зустрічаються в пам'ятках Передньої Азії. Відомо також, що арійські діалекти близькі з грецькими і арм'янськими, а зокрема в старовинних пам'ятках, які відносяться до одного й того ж часу. Подібними є системи протиставлення дієслівних форм. Відомий цілий ряд тотожних новотворів у лексиці. Слово, наприклад, "умирати" знаходимо у: староінд. МАРТА, авест. МАРЕТА, грец. МОРТОС (бротос), армян. МАРД; "безсмертя" у староінд. АМАРТА, авест. АМЕША, грец. АМОРОТОС і інш... Як відомо, існує чимало подібностей, які пов'язують арійську мову з індоєвропейськими...

Ще пару прикладів: староінд. АГНІ, латин. ІГНІС, литов. ІГНІС, старослов. ОГЕНЬ (Огонь); староінд. МУШ, грец. МУС, латин МУЗ, герман. МУС, старослов. МИСЬ — миша; староінд. ПАРДЖАНЯ, богем. ПЕРАН, литов. ПЕРКУНА, старопрус. ПЕРКУНОС, старослов. ПЕРУН. (д. б.)

СПОГАД 1917 РОКУ

Мій дядько Саня... Він в людину вірив
І прищепив цю віру і мені і мамі!
Мій любий, вже він дядько Коля,
Бо заховався тоді під псевдонімом Хріна,
Під час війни, працюючи на фронті,
Вислав телеграму:
"Приїдь, як хочеш. Земсоюз і Київ".
І я помчалась і зустріла Антоновича й родину,
Бродила по Андріївському спуску
І нетерпляче чекалося хвилини...
Ось, ось переберусь в сестру,
Засуну до кишені перепустку
І, мов доросла, їду на війну!
І люблю, мабуть, грім з того часу,
І слухати жажливу канонаду —
Шальної кулі свист невільно будить сміх,
Сміятися, гадаю, не завадить,
Коли все одно смерть рівняє всіх.

**

Був стук колес по полотну.
Був свист кондуктора й двірць.
"Бажаю Вам знайти мету
Для дальшого життя..." Й кінець.
Був зміст гіркий пророчих слів,
І я вітаю самоту
Спокійних і звичайних днів.

Справлення помилок:

В попередньому числі журналу трапилися коректорські недогляди. У вірші "Шевченкові" 7-ий рядок знизу має бути:

Хто сонце спроможеться ясне затьмити?

У вірші "Літні пісні" (Алчевської) 6-ий рядок знизу має бути:

Та розіб'єм ту недолю,

а 1-ий знизу —

всім здобудем сонце волі...

Вибачаємось за ці недогляди. РЕД.

РЕЦЕНЗІЇ, ОГЛЯДИ

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧА ПРАЦЯ М. ЗЕРОВА

(Продовження 3)

Українська школа в польській поезії. Виступ романтиків в польському письменстві спонукав зацікавитися українською тематикою. "Шунаючи в народній поезії найяскравішого виразу свого духовного еста, намагаючись до неї наблизитися, поляки звертаються по допомогу до народности, яку залічили до своєї. Вони накидаються на поезію білоруську та українську. Польські романтики стають на цей шлях з самого початку своєї літературної діяльності. У Вільні коло 1819 — 1820 рр. створюється гурток романтиків литовських на чолі з Яном Чечотом та Адамом Міцкевичем. Одночасно формується й та звана "українська школа". Перші місця посідають у ній "уманці": Богдан Залеський (1802 — 1886), Северин Гошинський (1801 — 1876) та Михайло Грабовський (1804 — 1869)... Українські ж теми підназані були їм одночасно літературною теорією, як і безпосереднім почуттям одірваних од краю провінціалів, прив'язаних серцем до пейзажу, історії та побуту українського Правобережжя.

"Разом з ними українські теми розробляв і старший від них літами волинян Антоній Мальчевський (1793 — 1828), автор популярної поеми "Марія"... Зеров присвячує чимало уваги обговоренню великого літературного доробку Залеського, який уявляв себе "козаком", "козацьким сином" тощо...

Галицько-українське відродження завдячується "руській трійці" — Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький. Це відродження пов'язане з "Весною народів" весною 1848 р... Вислід цього був негативний, бо розчаровані урядовою антипатією галицької діячі почали орієнтуватися на офіційну Росію. Зродилася теорія національної й мовної єдності: мовляв, є одна "руська" мова, а в ній дві вимови — русская (великоруська) і руська (малоросійська). "Орієнтація на Росію серед галицької інтелігенції дістала назву мосновоїльства" і під цим знаком перебуває майже все розумове життя Галичини 50-х років".

Київські романтики та Кирило-Методіївське братство. Майже в середині 50-х років харківська літературна громада почала завмирати. У Києві жив П. Куліш, у нього бували В. Білозерський, О. Навроцький і Маркович. Тут був і Костомаров. Знайомство з Т. Шевченком. Все сприяло розвитку і діяльності гуртка романтиків. Зустрічі братчиків підслухав Олександр Петров і зробив донос генералові Трасніну. Почались арешти: Гулана, Костомарова, Куліша, Шевченка. Найціннішим документом цього братства є "Книги битія українсько-

го народа". Зеров наводить нілька параграфів із "Книг буття" Міцкевича і Костомарова і приходять до висновку, що форму книг Костомаров "взяв в Міцкевича... Але справжнє розходження між авторами починається там, де вони доходять до викладу своєї національної історії". Для Міцкевича народом праведним є народ польський; а для Костомарова таким праведним народом є народ український"...

"Думки та ідеї братства, а головне його ентузіазм, "апостольство любови н ближньому", знайшли собі відгомін у Шевченновій творчості, — хоч слов'янофільство Шевченкове і його пророцький патос властиві були йому раніше від організації братства. Шевченко був голосом тієї самої пори, переживав ті самі настрої". Характеристика творчості Шевченна... Зеров не звернув уваги на цікаве твердження Шевченна про те, що він у бур'яні переписував твори Сквороди. Не можна не бачити Сквороди, аналізуючи творчість Т. Шевченна. Шевченко був духовим надхненником кирило-методіївських братчинів. Чи не тому, що всі вони були духовними учнями Сквороди?.. Це вони проголошували в 40-их ронах 19 ст. свободу, рівність і братерство на принципах Божеської мудрости, яну голосив Скворода. Лише на основі цієї мудрости, любови й свободи можна збудувати краще й досконаліше суспільство.

Кулішеві Зеров присвячує чимало місця у своїх лекціях. Воно й не диво, бо це була помітна постать в нашій літературі... "Замість шукати об'єктивних причин, що зумовили ті чи інші кроки Кулішеві, історія літератури задовольняється тим, що нотує в творчості Куліша натаклізми та злами, називає його трагічною фігурою, "дволиним Янусом". Зовсім слушне зауваження. Після характеристики творчості Куліша, Зеров обговорює журнал "Основа". В журналі друкувались: нолишні кирило-методіївські братчини, люди, що їх "світогляд зложився в 40-их рр., до київської катастрофи 1847 р., і молода генерація, так звані "шестидесятники". Провід належав першим, що властиво й були фундаторами журналу; молодша генерація в "Основи" тільки випробовує сили". Українська позиція "Основи" викликала затяжну полеміку з російськими і польськими часописами. Моснвофільський Ансановський "День", польська газета "Час", інспіровані на певний лад французькі органи, як "Ревю контемпоране", вибликали ряд статей Костомарова та Куліша, а потім і представників молодшої генерації... Полеміка тривала увесь 1862 рік, мало не до самого закриття журналу.

В журналі "Основа" друнували свої твори О. Стороженно, М. Вовчок, М. Симонов, С. Д. Ніс, О. М. Куліш (Ганна Барвінон), Д. Л. Мордовець, П. Кузьменно, М. Олександрович; а з поетів — В. Кулик, П. Кузьменно, Л. Глібов, С. Руданський. Дуже короткими "нотатками" про їх (поетів) поезію закінчуються виклади ленцій Зерова.

Загальне враження. Читачеві приходиться лише шкодувати, що знавцеві літератури М. Зерова не дано можливостей висказати свої погляди в повній широті і щирості. Винлад досить схематичний, часом нема послідовності у характеристиці творчості даного письменника, часто поплинається на когось, щоб самому не нести повної відповідальності — притаманна прикмета советської дійсності, яка за конний "ухил" від "генеральної лінії ЦК" судить і карає й донині. Не завжди виправдовується мета: причіпляти нашу літературу "до русской" — це, можливо, робилося (і робиться) тому, щоб менше чіпалися режимові наглядчі та їхні вислужники.

Не відомо чому видавці і редактори обмежились лише англomовним "Едіторіал нот"? Невже українська передмова зайва? Нам здається, що така передмова — і то ґрунтовна! — конечна хоч би тому, щоб вяснити новим поколінням умови, в яких приходилось Зерова викладати згадані ленції.

Коли ж порівнюємо "Лекції..." Зерова з тим, що ми маємо — "Історія української літератури" Дмитра Чижевського, розділ "Література" в "Енциклопедії українознавства" — то немало суджень Зерова не суперечать цим авторам щодо характеристики творчості поетів і письменників, згаданого Зеровим періоду. І з цього погляду перевидання праці М. Зерова оправдане. Вона стане в пригоді кожному дослідникові історії української літератури. (П. Ровенко)

Р. Володимир "Прощавай, минуле", повість; в-во "Світання", Гейс, Кенсас, 1977. Стор. 85.

Герой повісті Корнило — людина, яка пережила і пізнала людей майже з усієї України, брала активну участь у визвольній боротьбі за волю батьківщини та згадує друзів по зброї; багато з них згинули по-геройському. Корнило нещасливо розійшовся з дружиною. Це і інші життєві "поразки" заставляють його роздумувати і проаналізувати пройдений ним шлях, про що й розповідається; до розповіді влучене пережиття в американському суспільстві. На чужині люди літеплі, нещирі, користолюбні, себелюбні.

Корнило — ідеаліст, а тому не може знайти з тими людьми спільної мови і залишається осамітненим, бо його цікавить справжня краса й етики, людина незіпсута спотвореною цивілізацією та бездушною механізацією. Але не треба споневірятись, потрібно йти шляхом і до мети, визначених Господом... Прощавай минуле, а вітай нове життя — "визволення з тілесних оков, де нема більше страху за існування, ані безконечних екзистенційних криз, а просвідчує життя під зіркою вічності".

Книжка починається "Від видавництва", а кінчається "З голосів... критики" про прозові твори автора, а після цього — перелін його творів та де їх можна замовити.

Степан Федорівський "У смертельному колі", хроніка; накладом автора, 1977, стор. 239.

Ціна 1 дол.

Мовний редактор — В'ячеслав Давиденно, що є доброю приметою книжки... Автор хроніки пише, що твір написаний "на основі реальних подій і фактів підсоветської дійсності і певною мірою є твором мемуаристичним... Усі події, місця, час й люди є реальні, нолись широко відомі українському суспільству і подані без перебільшень. З огляду на видавничі можливості в книжці подано лише сконденсовані епізоди".

Життя героя твору в підсоветській дійсності та його шлях з Чехо-Словаччини до волі — до таборів ді-пі в американській зоні Німеччини, повний різних пригод. Читач з цікавістю хоче довідатися чим вони закінчаться, і про те, чому герой вирішив жити з чужій країні, ніж в своїй... Відчувається щирість в розповіді, а тому читач переживає з героєм тяжкі хвилини у його житті.

Нотатки з мистецтва. Вересень, 17, 1977 р. Вид. Відділу ОМУА у Філадельфії, ст. 80.

У журналі багато малюнків-репродукцій; деякі кольорові. Це дає певну уяву про творчість мистців. Читач має нагоду побачити репродукції М. Ан. Нечитайла, Х. Зелінської, Р. Армстронга, М. Черешньовського, Б. Мухина, О. Канюна, С. Рошко, Е. Мукавської, М. Бєрвінчана, Т. Вирсти, М. Дмитерна, І. Нейвана, М. Г.-Дачишин, Б. Крюкова, О. Булавицького, П. Андрусіва, М. Бутовича, Н. Стефанів, Я. Гніздовського, П. Мегики, М. Азовського, М. Бойчуна та інших.

Стаття "Архипенно у Франції" В. Поповича інформує про цінаву сторінку із життя великого мистця у тій країні. Невелика стаття про "Стефана Таранушенна (1889-1976)" — одного із найстарших істориків українського мистецтва, — доне загально інформує про мистця і його праці. В статті "Церковна архітектура — вчора і сьогодні П. Палашевський порушує питання "гуляйполя" і отаманщини в цьому мистецтві, яні є серед "мистців" на американському континенті. Ті "мистці" майже нічого не дають нашому мистецтву, а "Україна потребує вірності собі, вірності освяченим традиціями, бо це єдиний засіб самозбереження і переходу в майбутність". Дуже загальними "штрихами" зображує мистця Миколу Бутовича (1895-1961) І. Кєдрин. В. Ладинєнський у репортажі про "Виставку Андрієнна в Амстердамі" відзначає, що і там українці мають неприхильних нам людей.

"З жалібної хроніки" читач довідується про відійшовших мистців у вічність, а з "Мистецької хроніки" — про виставки праць мистців в США і Канаді.

Нотатки з мистецтва — вартісне й корисне видання, яке повинен підтримувати кожен свідомий українець. (пр)